

חברה צודקת יותר עוברת דרך מערכת מיסוי יעילה והוגנת

ד"ר עופר סיטבון

המדינה הדמוקרטית המודרנית אינה יכולה להתקיים ללא מערכת מס מפותחת. במילותיו של השופט האמריקני אוליבר ונדל הולמס, "מיסוי הוא מחיר הציוויליזציה". אכן, המס הוא הדם הזורם בעורקי האמנה החברתית שבין המדינה לאזרח, והוא המאפשר את קיומם של שירותים חיוניים רבים: אכיפת החוק, חינוך נגיש, מערכת בריאות יעילה, תחבורה ציבורית מפותחת וסיוע לעסקים קטנים. שירותים אלה, שהשוק החופשי אינו מסוגל לספק, מרחיבים את מעמד הביניים ומזמנים לפרטיו תעסוקה ופנאי ליטול חלק בחיים הדמוקרטיים (להבדיל מפרטים החיים בעוני, העסוקים מדי בטרדות היום-יום). למיסוי יש גם טעמים תועלתניים: אוכלוסייה שבעה ומשכילה מגדילה את מעגל משלמי המיסים ומעניקה ביטחון רב יותר. עובדים מיומנים ותשתיות איכותיות מגבירים את התחרותיות של המדינה – ושל התאגידים – בשוק הגלובלי.

השיח הרווח – הרואה במיסוי לא יותר ממשקולת על כתפיהם של אלה שמרוויחים את לחמם בזיעת אפם ומפרנסים את הבטלנים הטפילים – חוטא למציאות. הסופר הצרפתי רנה ברז'אוויל כתב פעם שמתנגדי המיסוי מתעלמים מכך שהיד שמערכת המס מכניסה לכיסנו היא ידנו שלנו, ושכאשר אנו בועטים בה אנו אלה שנפגעים. את הכסף שהרווחנו מהפחתת המס (הנטו שלנו שגדל) אנו נאלצים להוציא על שירותים שבעבר ניתנו חינם, כמו החינוך (תשלומי הורים, שיעורים פרטיים) או שירותי הבריאות (ביטוחים פרטיים, אגרת רופא, תשלום על תרופות). מצב זה מגדיל את הפערים בין מי שיכול לשלם תמורת השירותים לבין מי שלא, מפורר את הערבות

ההדדית, ובסופו של דבר מפחית עוד יותר את הנכונות לשלם מיסים. שלא במפתיע, מחקר עכשווי מצא קשר בין שוויון וסולידריות חברתית לבין נכונות רבה יותר (גם מצד העשירים בחברה) לשלם מס.

ובישראל? בארבעת העשורים האחרונים אימצו כל הממשלות תוואי מתמשך של הפחתת שיעור המס על יחידים ועל תאגידים. כפי שהראו דוחות ומחקרים רבים, מדיניות זו, שבבסיסה תפיסה אידאולוגית של "ממשלה קטנה", תרמה רבות ל"הרעבה" מתמשכת של השירותים הציבוריים ולמדיניות של יד קמוצה מטעם מדינת הרווחה (קצבאות נמוכות וקצובות בזמן). כמו כן, הפרוגרסיביות של מערכת המס התערערה בשל מדיניות מיסוי המוטה לטובת העשירונים העליונים (מיסוי נמוך, אם בכלל, של ההון ביחס לעבודה, היעדר מיסוי על ירושות ונכסים, הפחתת מיסי החברות ועוד). לכן, למרות הזינוק בתמ"ג לנפש בשנים האחרונות, ההוצאה הציבורית לנפש נותרה נמוכה יחסית למדינות ה-OECD. המשמעות היא העברת הנטל אל הפרט: כ-40% מההוצאה הלאומית לבריאות וכ-20% מההוצאה הלאומית על חינוך ממומנים כיום באופן פרטי, מה שכמובן, מעמיק את הפערים החברתיים, והופך את ישראל, שהייתה בעבר אחת המדינות השוויוניות בעולם (מבחינת פערי ההכנסות – היו ועוד ישנן אפילו ממוסדות מגוונות), לאחת המדינות הלא-שוויוניות ביותר בקרב המדינות המפותחות.

אכן, אין להתעלם מהבעיות שמערכת המס בישראל סובלת מהן: בירוקרטיה מנכרת, אי-הסכמה ציבורית בנוגע לסדר יום משותף וחוסר-אמון באופן שבו המערכת הפוליטית מנהלת את כספי המיסים. בנסיבות אלו, אין פלא שתשלום מס נתפס כ"נטל", ושההתחמקות ממס בישראל הפכה למכת מדינה. אז מה עושים? בצד שיפורים מערכתיים נדרשים (פישוט החקיקה, סגירת פרצות, קשב רב יותר לרצון שבו האזרחים והאזרחיות

מעוניינים שישתמשו בכספי המס), ראוי לפעול בשלושה מישורים עיקריים:

ראשית, **הפיכת מערכת המס להוגנת יותר**. הטלת מיסוי גבוה על "רעין" (פגיעה בסביבה ובבריאות, ספקולנטיות בשוקי המטבע, צריכה ראוותנית, משכורות ענק) ומיסוי נמוך על "טובין" (עבודה יצרנית, מוצרי יסוד, תחבורה ציבורית, תרבות) יכולה לתמרץ שינויים חברתיים חיוביים. גם מיסוי ירושות ענק מוצדק, שכן הוא מאפשר לעשירים להחזיר את חובם לחברה שבזכותה התעשרו. במקביל, השקעה ציבורית נרחבת בתחילת החיים (למשל, חינוך חינם או טיפולי שיניים חינם לגיל הרך) תסיר מוקדם יותר את החסמים הלאומיים, המגדריים והעדתיים המונעים מאזרחים רבים לממש את הפוטנציאל שלהם באופן שגם יתרום לחברה. צעדים אלו גם יקטינו בהדרגה את הצורך להשתמש בכספי המס למימון תשלומי רווחה.

שנית, **הגברת השקיפות**. מרבית הדיון על חוסר השוויון בישראל נסבה על שאלת פערי ההכנסות בלבד – בין יהודים לבין ערבים, בין עולים לבין ותיקים, בין אשכנזים לבין מזרחים ובין גברים לבין נשים – וזאת בשל היעדרו של מידע נגיש על פערי העושר והרכוש בישראל. במילים אחרות, התמונה הקיימת בדבר הפערים החברתיים בישראל חלקית, וחוסר השוויון האמיתי עמוק בהרבה. המחשה קטנה לכך אפשר למצוא בנתונים שפרסם **דה מרקר** ביוני 2022, המראים כי שוויים של 500 עשירי ישראל גדל בשני העשורים האחרונים כמעט פי עשרה, ל-337 מיליארד דולר. ייתכן שכאשר הנתונים האמיתיים, הקשים, יהיו בפנינו, יגדל הלחץ הציבורי לפעול לצמצום הפערים.

ולבסוף, **העמקת המיסוי של תאגידים**. אף ששיעור מס החברות בישראל צנח מ-61% בשנת 1985 ל-23% בלבד כיום, מרבית התאגידים הגדולים אינם משלמים גם את השיעור

הזה. מחקר שהובילתי במסגרת המכון לאחריות תאגידית הצביע על "המיליארדים החסרים" – הפער הגבוה בין שיעור המס הקבוע בחוק לבין שיעור המס בפועל, הנובע מאסטרטגיות שונות של תכנוני מס ושל שימוש במקלטי מס המצויים בשטח האפור של "נבל ברשות התורה". דרוש אפוא גינוי חברתי נוקב של התאגידים המתחמקים ממס ושל עורכי הדין ורואי החשבון המסייעים להם בכך: תשלום מס מלא הוא אקט אזרחי ואף פטריוטי מובהק, והתחמקותן של חברות ענק מכך היא מעשה טפילי, שגם שומט את הקרקע מתחת לבסיס החברתי לצבירת הון. אמצעי זה יהיה היעיל ביותר לבניית חברה צודקת יותר, שכן הוא יאפשר מימון של שירותים ציבוריים איכותיים, שיצמצמו את הפערים החברתיים בישראל.

ד"ר עופר סיטבון הוא מרצה בכיר בבית הספר למשפטים במכללה האקדמית צפת, ראש הקליניקה לתאגידים וחברה במרכז האקדמי למשפט ועסקים ועמית בכיר במכון שחרית. הוא היה המייסד השותף והמנהל הראשון של Tax Justice Network Israel – השלוחה הישראלית של ארגון החברה האזרחית המוביל בעולם למאבק למען צדק מיסוי.